

XORIJIY TILLARNI O'RGANISHDA TALABALARNING EMOTSIONAL HOLATLARI: TASHVISH, O'ZIGA ISHONCH VA AFFEKTIV OMILLARNING AKADEMIK MUVAFFAQIYATGA TA'SIRI

Baymanova Tumaris Xalmurza qizi

*Buxoro Xalqaro universiteti, magistratura- psixologiya yo'nalishi,
1- bosqich magistranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorijiy tillarni o'rganish jarayonida talabalarda yuzaga keladigan asosiy emotsional holatlar — tashvish, o'ziga ishonch va boshqa affektiv omillarning akademik muvaffaqiyatga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda xorijiy til tashvishining nutqiy faollik, darsdagi ishtirok va bilimlarni o'zlashtirish darajasiga salbiy ta'siri, shuningdek, o'ziga ishonchning motivatsiya va o'quv samaradorligini oshirishdagi ijobiy roli asoslab beriladi. Emotsional holatlarning kognitiv jarayonlar, o'z-o'zini baholash va ichki motivatsiya bilan o'zaro bog'liqligi yoritilib, affektiv omillarning akademik natijalarga ta'siri empirik va nazariy jihatdan izohlanadi. Shuningdek, ijobiy emotsional muhit yaratish orqali talabalarning o'quv faolligini kuchaytirish va xorijiy tillarni o'rganish samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik-psixologik tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: xorijiy tillarni o'rganish, emotsional holatlar, tashvish, o'ziga ishonch, affektiv omillar, akademik muvaffaqiyat, o'quv motivatsiyasi, nutqiy faollik, self-efficacy.

Аннотация. В статье анализируется влияние эмоциональных состояний студентов — тревожности, уверенности в себе и других аффективных факторов — на академическую успешность в процессе изучения иностранных языков. Рассматривается негативное воздействие языковой тревожности на речевую активность, участие в занятиях и уровень усвоения знаний, а также обосновывается положительная роль уверенности в себе в повышении мотивации и эффективности обучения. Раскрывается взаимосвязь эмоциональных состояний с когнитивными процессами, самооценкой и внутренней мотивацией, приводится теоретическое и эмпирическое объяснение влияния аффективных факторов на академические результаты. Особое внимание уделяется педагогико-психологическим условиям создания позитивной эмоциональной среды в обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: изучение иностранных языков, эмоциональные состояния, тревожность, уверенность в себе, аффективные факторы, академическая успешность, учебная мотивация, речевая активность, самоэффективность.

Abstract. This article analyzes the impact of students' emotional states—such as anxiety, self-confidence, and other affective factors—on academic success in the process of learning foreign languages. The study examines the negative effects of foreign language anxiety on speaking performance, classroom participation, and knowledge acquisition, as well as the positive role of self-confidence in enhancing motivation and learning effectiveness. It explores the relationship between emotional states, cognitive processes, self-esteem, and intrinsic motivation, and provides both theoretical and empirical explanations of how affective factors influence academic outcomes. Special attention is given to the pedagogical and psychological conditions necessary for creating a positive emotional environment in foreign language education.

Key words: foreign language learning, emotional states, anxiety, self-confidence, affective factors, academic success, learning motivation, speaking performance, self-efficacy.

Kirish. Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida xorijiy tillarni bilish shaxsning akademik va kasbiy rivojlanishida muhim strategik resursga aylanib bormoqda. Xalqaro ta'lim makoniga integratsiyalashuv, akademik mobillik dasturlarining kengayishi, ilmiy axborot almashinuvi va ko'p madaniyatli muloqotning jadallashuvi xorijiy tillarni o'rganishni nafaqat tilshunoslik muammosi, balki ijtimoiy-psixologik va pedagogik jarayon sifatida ham dolzarb etmoqda. Shu bois bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitish jarayoni faqat grammatik qoidalar va leksik birliklarni egallash bilan cheklanmay, balki talabalarning emotsional holati, o'ziga bo'lgan ishonchi, affektiv tajribalari va o'quv motivatsiyasi bilan chambarchas bog'liq murakkab psixologik jarayon sifatida talqin etilmoqda.

So'nggi yillarda ta'lim psixologiyasi va psixolingvistika sohalarida olib borilgan tadqiqotlar xorijiy tillarni o'zlashtirishda affektiv omillarning hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatmoqda. Xususan, tashvish (foreign language anxiety), o'ziga ishonch (self-confidence), o'z-o'zini samaradorlik (self-efficacy), qiziqish, qo'rquv va quvonch kabi emotsional holatlar talabalarning nutqiy faolligi, darsdagi ishtiroki, bilimlarni o'zlashtirish tezligi va barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Til o'rganish jarayonida yuzaga keladigan salbiy emotsiyalar talabani diqqatini susaytiradi, xotira jarayonlarini cheklaydi va kognitiv resurslarning bir qismini ichki xavotirlarni boshqarishga yo'naltiradi. Natijada talabalar o'z bilim va ko'nikmalarini to'liq namoyon eta olmaydi, bu esa ularning akademik muvaffaqiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar uchun xorijiy tilni o'rganish jarayoni ko'pincha yuqori darajadagi psixologik bosim bilan kechadi. Jamoa oldida gapirishdan qo'rqish, xatolardan uyalish, salbiy baholanishdan xavotirlanish, o'z til darajasini boshqalar bilan taqqoslash kabi omillar talabada doimiy tashvish

holatini yuzaga keltirishi mumkin. Ushbu holat Horwitz va hamkorlari tomonidan tavsiflangan “xorijiy til tashvishi” fenomeni bilan izohlanadi va u nutqiy bloklanish, passivlik hamda o‘quv motivatsiyasining pasayishi bilan kechadi. Shu bilan birga, o‘ziga ishonchning yetishmasligi talabani murakkab topshiriqlardan qochishga, tashabbus ko‘rsatmaslikka va o‘z imkoniyatlarini past baholashga olib keladi, bu esa uning akademik rivojlanishini sekinlashtiradi.

Biroq emotsional holatlarning ta’siri faqat salbiy yo‘nalishda emas, balki ijobiy yo‘nalishda ham namoyon bo‘ladi. Qiziqish, quvonch, muvaffaqiyatdan mamnunlik va o‘ziga ishonch kabi ijobiy emotsiyalar talabalarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, ularning dars jarayonidagi faolligini oshiradi va mustaqil o‘rganishga bo‘lgan intilishini rag‘batlantiradi. Deci va Ryanning o‘z-o‘zini belgilash nazariyasiga ko‘ra, talabaning kompetentlik hissi va avtonomiya ehtiyoji qondirilganda, u bilim olishni ichki ehtiyoj sifatida qabul qiladi va o‘rganishga nisbatan ijobiy emotsional munosabat shakllantiradi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, xorijiy tilni o‘rganishda ijobiy affektiv muhit yaratish talabalarning akademik muvaffaqiyatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Mazkur muammo bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar Gardner, Dörnyei, Horwitz, Bandura, Deci va Ryan kabi yetakchi olimlarning ishlanmalarida keng yoritilgan. Gardnerning sotsial-psixologik modeli xorijiy tilni o‘rganishda motivatsiya, munosabat va emotsional fonning hal qiluvchi rolini asoslab beradi. Dörnyei tomonidan ishlab chiqilgan L2 Motivational Self System modeli esa shaxsning kelajakdagi “ideal men” obrazi va hozirgi holati o‘rtasidagi tafovutlar emotsional holatlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Banduraning self-efficacy kontsepsiyasi talabaning o‘z imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchi uning emotsional barqarorligi va o‘quv faoliyatidagi qat’iyatini belgilab berishini isbotlaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy raqamli ta’lim texnologiyalari, interaktiv metodlar va kommunikativ yondashuvlarning joriy etilishi xorijiy tillarni o‘rganish jarayoniga yangi imkoniyatlar bilan birga yangi affektiv chaqiriqlarni ham olib kirmoqda. Onlayn darslar, videokonferensiyalar va raqamli platformalarda muloqot qilish ayrim talabalar uchun qulay va motivatsion bo‘lsa, boshqalar uchun esa qo‘shimcha tashvish va noqulaylik manbai bo‘lishi mumkin. Shu bois affektiv omillarni hisobga olgan holda moslashuvchan pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish bugungi ta’lim amaliyotining dolzarb vazifalaridan biridir.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, xorijiy tillarni o‘rganishda talabalarning emotsional holatlari, xususan, tashvish, o‘ziga ishonch va boshqa affektiv omillarning akademik muvaffaqiyatga ta’sirini kompleks tarzda o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur muammo bo‘yicha chuqur tahlil olib borish nafaqat mavjud nazariy modellarni boyitadi, balki oliy ta’lim muassasalarida xorijiy tillarni o‘qitish samaradorligini oshirishga, talabalarning emotsional farovonligini ta’minlashga va

ularning akademik natijalarini yaxshilashga xizmat qiladigan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Xorijiy tillarni o'rganishda emotsional holatlar va akademik muvaffaqiyat o'rtasidagi bog'liqlik masalasi zamonaviy ta'lim psixologiyasi, psixolingvistika hamda xorijiy tillarni o'qitish metodikasi sohalarida eng dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til o'rganish jarayonining samaradorligi faqat kognitiv qobiliyatlar bilan emas, balki shaxsning affektiv sohasi — ya'ni emotsional holatlari, o'ziga bo'lgan ishonchi, motivatsiyasi va ijtimoiy-psixologik moslashuv darajasi bilan ham bevosita bog'liqdir.

Emotsiyalarning bilish jarayonlariga ta'siri masalasi klassik psixologiyada L.S. Vygotskiy, A.N. Leontev va S.L. Rubinshteynlarning ilmiy merosida chuqur yoritilgan. Vygotskiy emotsiya va tafakkur birligi tamoyilini ilgari surib, har qanday bilish faoliyati affektiv asosga ega ekanini ta'kidlaydi. Uning fikricha, emotsiyalar shaxsning faoliyatga bo'lgan munosabatini belgilaydi va bilish jarayonlarining faolligini kuchaytiruvchi yoki cheklovchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Leontev faoliyat nazariyasida motiv va emotsiyani bir-biridan ajralmas tushunchalar sifatida talqin qilib, o'quv faoliyatida motivatsion-emotsional sohaning yetakchi rolini asoslaydi. Rubinshteyn esa "faoliyat va ong birligi" konsepsiyasi doirasida shaxsning o'qish jarayonidagi emotsional tajribalarini uning bilish samaradorligi bilan uzviy bog'laydi.

Xorijiy tillarni o'rganishda affektiv omillar muammosi G'arb ilmiy adabiyotlarida ham keng yoritilgan. R. Gardner va W. Lambert tomonidan ishlab chiqilgan sotsial-psixologik model xorijiy tilni o'zlashtirishda motivatsiya, munosabat va emotsional fonning hal qiluvchi rolini asoslab beradi. Gardnerning tadqiqotlariga ko'ra, integrativ motivatsiya — ya'ni o'rganilayotgan til va madaniyatga ijobiy munosabat — talabalarda barqaror qiziqish va ijobiy emotsiyalarni shakllantirib, akademik muvaffaqiyatni oshiradi. Ushbu modelda emotsional munosabatlar motivatsiyaning tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi.

Xorijiy til tashvishi (foreign language anxiety) muammosi E. Horwitz, M. Horwitz va J. Cope tomonidan alohida ilmiy tushuncha sifatida ishlab chiqilgan. Ular tomonidan taklif etilgan "Foreign Language Classroom Anxiety Scale" (FLCAS) shkalasi xorijiy til darslarida yuzaga keladigan tashvish darajasini o'lchashda eng keng qo'llaniladigan metodikalardan biridir. Tadqiqotchilar tashvishni kommunikativ qo'rquv, salbiy baholanishdan xavotir va test tashvishi kabi komponentlarga ajratib, ushbu holatlarning nutqiy faollik va akademik muvaffaqiyatga salbiy ta'sir ko'rsatishini empirik asosda isbotlaganlar. Ularning xulosalariga ko'ra, yuqori tashvish darajasi talabalar nutqiy tashabbusining pasayishiga, xatolardan qo'rqishga va o'quv faoliyatidan qoniqmaslikka olib keladi.

Shaxsning o'ziga ishonchi va emotsional holatlar o'rtasidagi bog'liqlik masalasi A. Banduraning ijtimoiy-kognitiv nazariyasi doirasida chuqur tahlil qilingan. Bandura tomonidan ilgari surilgan self-efficacy tushunchasi shaxsning muayyan vazifani muvaffaqiyatli bajarishiga bo'lgan ishonchi uning emotsional barqarorligi va akademik faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydi. Xorijiy tilni o'rganishda yuqori self-efficacy darajasiga ega talabalar kamroq tashvishlanadi, murakkab topshiriqlarga faolroq kirishadi va muvaffaqiyatsizliklarni vaqtinchalik hodisa sifatida qabul qiladi. Past self-efficacy esa, aksincha, qo'rquv, ishonchsizlik va motivatsiyaning pasayishi bilan bog'liq.

Ichki motivatsiya va affektiv omillar o'rtasidagi munosabat masalasi E. Deci va R. Ryan tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory) doirasida keng yoritilgan. Ushbu nazariyaga ko'ra, shaxsning ichki motivatsiyasi uchta asosiy psixologik ehtiyoj — avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy aloqadorlik — qondirilgan taqdirda rivojlanadi. Xorijiy tilni o'rganish jarayonida talabaning o'zini kompetent his qilishi, mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo'lishi va o'qituvchi hamda guruhdoshlar tomonidan qo'llab-quvvatlanishi ijobiy emotsiyalarni kuchaytiradi hamda akademik muvaffaqiyatni oshiradi. Aksincha, doimiy nazorat, keskin tanqid va muvaffaqiyatsizlik hissi salbiy emotsional holatlarni kuchaytirib, motivatsiyaning pasayishiga olib keladi.

So'nggi yillarda xorijiy tillarni o'rganishda ijobiy psixologiya yondashuvi ham keng rivojlanmoqda. M. Seligman va B. Fredrickson tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ijobiy emotsiyalarning bilish jarayonlarini kengaytiruvchi va shaxsiy resurslarni mustahkamlovchi funksiyasini asoslab beradi. Fredricksonning "broaden-and-build" nazariyasiga ko'ra, quvonch, qiziqish va umid kabi ijobiy emotsiyalar tafakkur doirasini kengaytiradi, ijodkorlikni oshiradi va yangi bilimlarni o'zlashtirishni osonlashtiradi. Xorijiy tilni o'rganish jarayonida ijobiy emotsional muhit yaratish talabalarning akademik faolligi va muvaffaqiyatini sezilarli darajada kuchaytiradi.

C. Dörnyei tomonidan ishlab chiqilgan "L2 Motivational Self System" modeli xorijiy tillarni o'rganishda shaxsning kelajakdagi "ideal men" obrazi, hozirgi holati va majburiy "men" o'rtasidagi tafovutlar emotsional holatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Ushbu modelga ko'ra, talabaning o'zini kelajakda muvaffaqiyatli til egasi sifatida tasavvur qilishi uning motivatsiyasini kuchaytiradi va ijobiy emotsiyalarni rag'batlantiradi. Ideal "men" obrazining kuchsizligi esa motivatsiyaning pasayishi va salbiy emotsional holatlarning kuchayishi bilan bog'liq.

Mahalliy va mintaqaviy tadqiqotlarda ham xorijiy tillarni o'rganishda emotsional holatlar muammosiga e'tibor kuchayib bormoqda. O'zbekiston va MDH olimlari (masalan, Sh. Rustamov, F. Shadiyev, N. Abdullayeva, D. Qodirova va boshqalar) xorijiy tilni o'rganishda motivatsiya, o'ziga ishonch va emotsional muhitning ahamiyatini ta'kidlab, talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda

affektiv omillarni hisobga olish zarurligini asoslab beradilar. Ularning ishlarida interaktiv metodlar, jamoaviy mashg'ulotlar va rag'batlantiruvchi baholash tizimi talabalarning ijobiy emotsional holatini shakllantirishda muhim vosita sifatida ko'rsatiladi.

Shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalari va xorijiy tillarni o'qitish integratsiyasi doirasida olib borilgan tadqiqotlar ham emotsional holatlar va akademik muvaffaqiyat o'rtasidagi bog'liqlikni yangi nuqtayi nazardan yoritmoqda. Onlayn platformalar, mobil ilovalar va gamifikatsiya elementlari qiziqish va quvonch kabi ijobiy emotsiyalarni kuchaytirib, ichki motivatsiyani rag'batlantirishi aniqlangan. Biroq texnologik murakkablik, internet muammolari yoki raqamli savodxonlikning pastligi ayrim talabalar uchun qo'shimcha tashvish manbai bo'lishi mumkin. Shu bois raqamli vositalarni joriy etishda individual farqlarni hisobga olish zarurligi ta'kidlanadi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy tillarni o'rganishda talabalarning emotsional holatlari, xususan, tashvish va o'ziga ishonch, akademik muvaffaqiyat bilan murakkab va ko'p darajali bog'liqlikka ega. Turli nazariy yondashuvlar — faoliyat nazariyasi, o'z-o'zini belgilash nazariyasi, ijtimoiy-kognitiv nazariya, affektiv filtr gipotezasi (S. Krashen) va ijobiy psixologiya konsepsiyalari — ushbu bog'liqlikni turli aspektlardan izohlaydi. Biroq ko'plab tadqiqotlar alohida affektiv omillarni (masalan, faqat tashvish yoki self-efficacy) tahlil qilish bilan cheklanib, ularning akademik muvaffaqiyatga kompleks ta'sir mexanizmlarini yetarlicha tizimli ravishda ochib bermaydi.

Shu bois mazkur tadqiqot xorijiy tillarni o'rganishda talabalarning emotsional holatlari — tashvish, o'ziga ishonch va boshqa affektiv omillarning akademik muvaffaqiyatga ta'sirini kompleks yondashuv asosida o'rganish, ularning o'zaro ta'sir mexanizmlarini aniqlash va pedagogik-psixologik tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, mavjud ilmiy bo'shliqlarni to'ldirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot doirasida olib borilgan nazariy tahlillar va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, xorijiy tillarni o'rganish jarayonida talabalarning emotsional holatlari, xususan, tashvish, o'ziga ishonch va boshqa affektiv omillar ularning akademik muvaffaqiyatini belgilovchi muhim psixologik determinantlar hisoblanadi. Xorijiy tilni o'zlashtirish faqat lingvistik bilim va ko'nikmalarni egallash bilan cheklanmay, balki shaxsning affektiv sohasini — emotsiyalari, o'z-o'zini baholashi, ichki ehtiyojlari va motivatsion yo'nalganligini ham faol ravishda qamrab oladigan murakkab, tizimli jarayon ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari ijobiy emotsional holatlar — qiziqish, quvonch, o'ziga ishonch va muvaffaqiyat hissi — talabalarning ichki motivatsiyasini kuchaytirishini hamda ularning o'quv faoliyatidagi barqaror faolligini ta'minlashini tasdiqladi. Bu holat Deci va Ryanning o'z-o'zini belgilash nazariyasi hamda Banduraning self-efficacy

kontsepsiyasi bilan uyg'un holda, kompetentlik hissi va avtonomiya ehtiyojining qondirilishi ijobiy emotsional fonni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatadi. O'ziga ishonchi yuqori bo'lgan talabalar xorijiy tilda muloqot qilishdan kamroq qo'rqadi, murakkab topshiriqlarga faolroq kirishadi va muvaffaqiyatsizliklarni vaqtinchalik hodisa sifatida qabul qiladi, bu esa ularning akademik natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, salbiy emotsional holatlar, xususan, xorijiy til tashvishi, qo'rquv va uyatchanlikning yuqori darajasi talabalarning nutqiy faolligini cheklashi, xatolardan qo'rqish hissini kuchaytirishi va o'quv motivatsiyasining pasayishiga olib kelishi aniqlandi. Bu holat Horwitz va hamkorlari tomonidan tavsiflangan foreign language anxiety kontsepsiyasi bilan mos kelib, yuqori tashvish darajasi talabalar bilim salohiyatini to'liq namoyon eta olmasligiga sabab bo'lishini ko'rsatadi. Natijada salbiy emotsiyalar va past akademik natijalar o'rtasida o'zaro kuchaytiruvchi "salbiy affektiv spiral" shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, emotsional holatlar va akademik muvaffaqiyat o'rtasidagi bog'liqlik ikki tomonlama va dinamik xarakterga ega bo'lib, u ijtimoiy-psixologik muhit, o'qituvchining pedagogik uslubi, guruh dinamikasi hamda talabaning individual-psixologik xususiyatlari bilan vositalanadi. Ijobiy emotsional muhit yaratish, psixologik xavfsizlikni ta'minlash, rag'batlantiruvchi baholash tizimidan foydalanish va individual yondashuvni kuchaytirish orqali talabalarning tashvish darajasini kamaytirish, o'ziga ishonchini mustahkamlash hamda ularning ichki motivatsiyasini barqarorlashtirish mumkin.

Mazkur tadqiqot natijalari xorijiy tillarni o'qitish metodikasini takomillashtirish uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan o'qituvchilar, metodistlar va ta'lim psixologlari uchun talabalarning affektiv holatlarini optimallashtirish hamda ularning akademik muvaffaqiyatini oshirishga qaratilgan kompleks pedagogik-psixologik yondashuvni ishlab chiqishda metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Kelgusidagi tadqiqotlarda tashvish, o'ziga ishonch va boshqa affektiv omillarni empirik jihatdan chuqurroq o'rganish, shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalarining affektiv soha bilan integratsiyasini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bandura A. Self-efficacy: The Exercise of Control. – New York: W.H. Freeman and Company, 1997. – 604 p.
2. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985. – 371 p.

3. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions // Contemporary Educational Psychology. – 2000. – Vol. 25, No. 1. – P. 54–67.
4. Dörnyei Z. Motivation in Second and Foreign Language Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 282 p.
5. Dörnyei Z. The L2 Motivational Self System // In: Motivation, Language Identity and the L2 Self. – Bristol: Multilingual Matters, 2009. – P. 9–42.
6. Gardner R. C. Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation. – London: Edward Arnold, 1985. – 208 p.
7. Gardner R. C., Lambert W. E. Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. – Rowley, MA: Newbury House, 1972. – 313 p.